

співтворчості, об'єднують учнів для досягнення спільної мети.

Використання на уроках образотворчого мистецтва вищезазначених методів і прийомів спрямоване на активізацію творчого самовираження молодших школярів, що передбачає підвищення їхньої ініціативності, особистої зацікавленості у творчості, прагнення до самореалізації, зростання якості результатів образотворчої діяльності.

З огляду на актуальність проблеми, подальші розвідки слід спрямувати на розробку технологій активізації творчого самовираження учнів різного віку засобами різних видів мистецтв в умовах загальноосвітніх шкіл та закладів позашкільної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Калініченко О. В. Образотворче мистецтво. 4 клас : підруч. / О. В. Калініченко, В. В. Сергієнко, В. В. Калініченко. – Київ : Видвничий дім «Освіта», 2016. – 144 с.

2. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посіб. для вчителів / Л. М. Масол. – Харків: Веста, Ранок, 2006. – 256 с.

3. Кардашов В. М. Теоретичні та методичні засади художньо-творчого розвитку школярів : монографія / В. М. Кардашов ; [під ред. Н. А. Кушаєва]. – Бердянськ : ТОВ «Будинок техніки плюс», 2000. – 160 с.

4. Ростовцев Н. Н. Учебный рисунок : учеб. пособ. [для студ. пед. училищ] / Н. Н. Ростовцев. – Москва : Просвещение, 1976. – 288 с.

5. Глинская И. П. Изобразительное искусство: методика обучения в 1–3 кл. / И. П. Глинская. – Киев : Радянська школа, 1978. – 112 с.

REFERENCES

1. Kalinichenko, O. V. (2016). *Obrazotvorche mistetstvo. 4 klas : pidruch.* [Fine art. 4 classes : pidruch.]. Kyiv : Vidavnichiy dim «Osvita».

2. Masol, L. M. (2006). *Metodika navchannya mistetstva u pochatkoviy shkoli: posib. dlyavchiteliv* [Method of studies of art at initial school: posib. for teachers]. Khar'kov : Vesta, Ranok.

3. Kardashov, V. M. (2000). *Teoretichni ta metodichni zasadi hudozhno-tvorchogo rozvitkushkolyariv: monografiya* [Theoretical and methodical principles artistically creative to development of schoolboys: monograph]. Berdyansk: TOV „Budinok tehniki plus”.

4. Rostovtsev, N. N. (1976). *Uchebnyy risunok: ucheb. pos.* [Study design: a training manual]. Moskva : Prosveschenie.

5. Glinskaya, I. P. (1978). *Izobrazitelnoe iskusstvo: metodika obucheniya v 1-3 kl.* [Visual arts: methods of teaching in cl. 1-3.]. Kiev: Radyanska shkola.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2016 р.

УДК 373.1.02:372.8

Мусіна Надія Іванівна,

учитель технології художньої кераміки КЗ «Малобілозерська спеціалізована естетична школа-інтернат II–III ступенів «Дивосвіт» Запорізької обласної ради

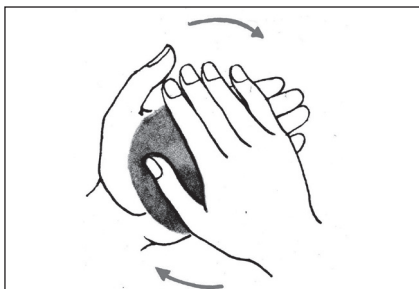
ЛІПЛЕННЯ З УЧНЯМИ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Автор статті висвітлює окремі методичні аспекти проведення уроків ліплення з учнями 5–9-х класів спеціалізованої школи художнього профілю. Наводиться зміст роботи з ліплення в основній школі, розкриваються прийоми та способи ліплення й оздоблення виробів. Подано алгоритми виконання учнями різних робіт із виготовлення скульптури малих форм – створення фігурки ведмедика із кульок, гончарного виробу й фігурного панно з рельєфним декором. Методичні рекомендації будуть корисними для вчителів образотворчого мистецтва, керівників гуртків ліплення загальноосвітніх, спеціалізованих шкіл мистецького профілю та закладів позашкільної освіти.

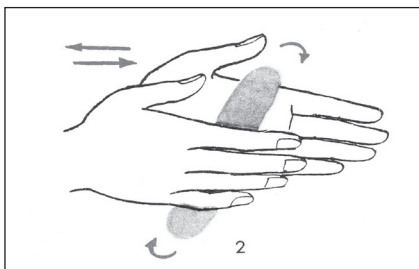
Ключові слова: учні основної школи, прийоми і способи ліплення, методика ліплення.

Сучасні спеціалізовані заклади мистецького профілю в Україні пропонують вихованцям широкий спектр творчих занять: від навчальних предметів до курсів, факультативів, гуртків за вибором. Особливо серед розмаїття занять цінуються ті з них, що готують учнів до майбутньої професії (допрофесійна мистецька освіта) та надають школярам можливості вияву своєї індивідуальності, втіленої у творчих роботах. У КЗ «Малобілозерська спеціалізована естетична школа-інтернат II–III ступенів «Дивосвіт», у стінах якого учнів готують до професійної діяльності за спеціальністю «Виробник художніх виробів з кераміки», викладається низка предметів та курсів художньо-творчого спрямування, чільне місце серед яких займає ліплення. Уроки ліплення в «Дивосвіті» проводяться в межах дослідно-експериментальної роботи

«Професійний саморозвиток учителів мистецьких дисциплін у Центрі педагогічної майстерності» (2014–2019 рр.) (керівник Отич О. М., доктор педагогічних наук, професор, проректор ДВНЗ «УМО»НАПН України) (Наказ МОН України № 1324 від 14.11.2014 р.). Одним із результатів роботи є розробка експериментальної програми й отримання грифу. Нині програма апробується в даному закладі. Свою роботу педагоги школи ґрунтують на теоретико-практичних дослідженнях у галузі та поєднують власні знання й досвід з напрацюваннями колег. Так, різні питання організації та проведення занять з ліплення висвітлювалися Б.Неменським, Н. Горяєвою, А. Пітеских, С. Сокольниковою, Н. Шмигельським. Дослідники торкалися аспекту розвитку дитячої творчості засобами пластики (Н. Халезова), розробляли методику роботи зі школярами над скульптурними обра-

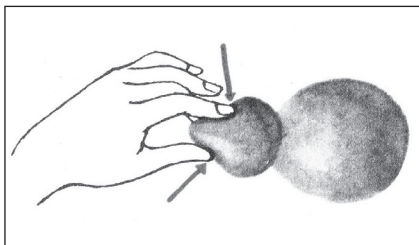
Мал. 1. Прийом схоцування

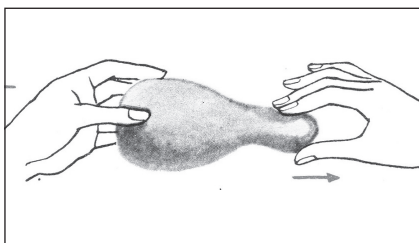
Мал. 2. Прийом розкочування

Мал. 3. Прийом приплюснення

Мал. 4. Прийом вдавлювання

Мал. 5. Прийом прищипування

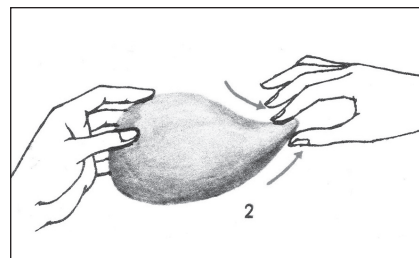
зами (Є. Аносова, В. Горічева, В. Давидова, В. Карда, Ю. Полюянов, С. Петров, Г. Федотова та ін.). Цікавими для педагогів-практиків є програми й методики роботи з учнями спеціалізованих шкіл художнього профілю В. Туляєва, Н. Краснової, а також досвід львівських художників-керамістів (О. Безпалків, Т. Драган, Т. Левків, Я. Мотика, Н. Федчун, З. Флінта та ін.), напрацювання О. Брикіна, В. Захарова щодо організації роботи дітей із різними матеріалами. Зазначимо, що методика ліплення з учнями основної школи, зокрема виготовлення ними дрібної пластики та скульптури малих форм, на сьогодні висвітлені не достатньо ґрунтовно – це складає **мету даної статті**.

Ліплення є одним із видів художньої діяльності, спрямованим на відтворення предметного світу в осяжних пластичних формах та розглядається як один із різновидів скульптурної техніки, пов'язаної з обробкою м'якого матеріалу – керамічної маси. За змістом і зовнішніми характеристиками виразності результатів творчої діяльності учнів ліплення подібне до скульптури малих форм. Саме на цих заняттях учні навчаються виготовляти предмети побуту (посуд, свічки, вазони), використовуючи гончарний круг, а також образи людей, тварин, птахів і вчать їх декорувати рельєфом, ангобами, керамічними фарбами.

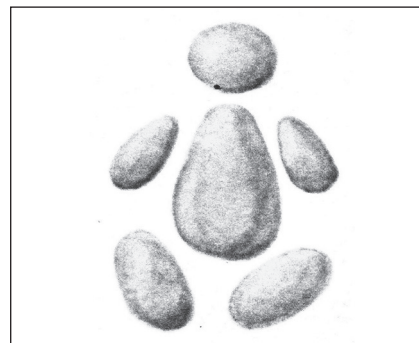
У «Дивосвіті» заняття з ліплення вбудовуються в планомірну й послідовну систему роботи з вихованцями 5–9-х класів. Учні 5-го класу на основі геометричних форм вчать виготовляти найпростіші іграшки, казкових героїв та сюжетні композиції, а потім – декорувати свої витвори (Тема 1. Основи ліплення; Тема 2. Чарівні перетворення). При цьому вони опановують прості прийоми і способи ліплення.

Шестикласники поглиблюють уявлення про технологічні властивості глини, виготовляють побутові вироби методом накладання джгутів, опановують техніку виготовлення свищиків у формі різних тваринок (Тема 1. Глина – як основа керамічної маси; Тема 2. Керамічна іграшка).

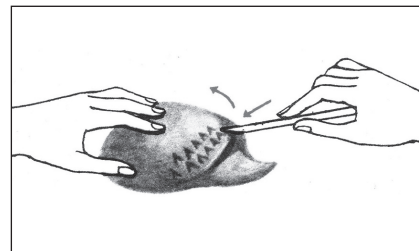
У 7-му класі школярі ознайомлюються з видами формування керамічних

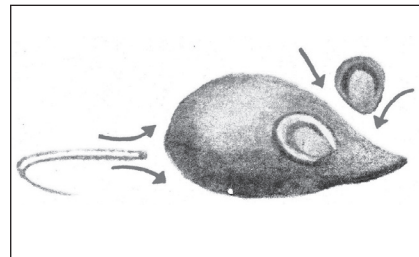
Мал. 6. Прийом відтягування

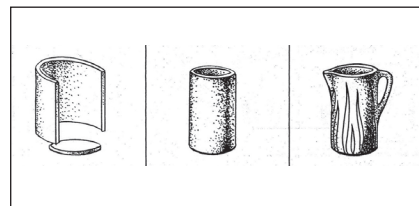
Мал. 7. Конструктивний спосіб ліплення

Мал. 8. Скульптурний спосіб ліплення

Мал. 9. Комбінований спосіб ліплення

Мал. 10. Стрічковий спосіб ліплення

виробів. Займаються пластовим формуванням та розпочинають формувати вироби на гончарному крузі; вивчають спочатку етапи роботи, а потім витягують найпростіші вироби, які мають форму тіл обертання (Тема 1. Пластове формування керамічних виробів; Тема 2. Формування гончарних виробів).

Восьмикласники виконують уже складніші роботи: під час вивчення садово-паркової скульптури, настінних панно вони самостійно розробляють сюжети до власних творчих робіт; ускладнюються також і форми їхніх гончарних виробів, які формуються на крузі, та способи їх декорування (ритування, фляндрівка, ангобування) (Тема 1. Формотворення в кераміці; Тема 2. Гончарне формування).

У 9-му класі учні вже досить уміло застосовують усі попередньо набуті знання й уміння у виконанні скульптур малих форм, сюжетних кахлів, гончарних виробів, декоруванні керамічних виробів (пастилаж, різьблення, нанесення рельєфу, виконання ажурі) (Тема 1. Фантазіям немає меж; Тема 2. Декорування керамічних виробів).

На заняттях з ліплення учні отримують загальні відомості про особливості скульптури як виду образотворчого мистецтва, специфіку виготовлення керамічних виробів, тематичної скульптури, ліплення (з натури, по пам'яті й за уявою). Поняття «скульптура» означає висікання, вирубування фігур із твердих матеріалів. Головною особливістю скульптури є її об'ємність, яка дозволяє спостерігати її з усіх сторін. Важливого значення набуває засвоєння учнями основних видів (кругла, рельєфна (горельєфна, барельєфна), монументальна, монументально-декоративна, станкова, медальєрна і побутова) та жанрів (портретний, побутовий, історичний, анімалістичний) скульптури. У процесі виготовлення виробів учні опановують прийоми і способи ліплення. Розглянемо їх.

Прийоми ліплення (мал. 1-6): *скочування, розкочування, витягування, відтягування, прищипування, приплюснення, вдавлювання, рельєфне ліплення, розплескування, розрізання стекою, згладжування пальцями.*

Простим прийомом обробки пластичного матеріалу для надання йому

кулеподібної форми з гладенькою поверхнею є *прийом скочування*. Шматок кладуть між долонями і, трохи притискуючи руками, круговими рухами скочують у кулю, при цьому пальці обох рук мають бути напівзігнутими у формі чашечки. Прийом доцільний для виготовлення кулястих предметів та яйцеподібного тіла.

Для надання матеріалу циліндричної форми користуються *прийом розкочування*: шматок, покладений між долонями, прямолінійними рухами розкочують і перетворюють на циліндричний стовпчик. Розкочування застосовують для утворення валикоподібної форми у виготовленні подовжених, циліндричних предметів; скріплюванням кінців валикоподібної форми утворюють кільце тощо.

Щоб отримати пласку форму «диска», використовують *прийом приплюснення*, коли шматок рівномірно здавлюють долонями або пальцями. Невеликі заглиблення поверхні утворюють вдавлюванням – натиском пальців. Приплюснення необхідне під час ліплення дрібних деталей і здійснюється сильним затиском пальців тієї частини великої форми, де створюється нова деталь. Цей прийом близький до прийому відтягування: шматок глини тримають у лівій руці, а трьома пальцями правої руки здавлюють глину, щоб отримати, наприклад, дзьоб пташки або пискор лисички. Коли затискають невелику частину матеріалу й витягують її, то можна сформувати якусь частину виробу – це *прийом відтягування*.

Способи ліплення. Для створення виробів із глини або пластиліну існує три основні способи ліплення: *конструктивний, скульптурний і комбінований.*

Конструктивний – предмет виготовляють з окремих частин, наприклад, грудок глини, які потім скріплюють між собою. Виріб починають виготовляти з найбільшої частини (тварини – з тулуба), а потім виконують менші (шия, голова, ноги, хвіст). Коли всі частини виробу заготовлені, їх об'єднують в одне ціле, порівнюючи за величиною і формою, уточнюють їхнє просторове розташування, щільно з'єднують і примазують одну до одної, узагальнюють форму.

Скульптурним способом виріб виготовляють з однієї цілої грудки глини, застосовуючи прийоми витягування, відтягування, прищипування, розрізання стекою, згладжування пальцями. Такий спосіб ліплення більш складний і вимагає від учнів чіткого уявлення про форму, пропорції, конструктивну будову зображуваного.

Комбінований спосіб ліплення (з цілого шматка й окремих частин) поєднує в собі попередні. Спочатку виконують основні частини виробу, потім приєднують окремо виліплені частини. Наприклад, тулуб і лапи тварини ліплять із цілого шматка глини, а інші частини – окремо і потім приєднують до основної. Прийом рельєфного ліплення використовують для зображення шерсті тварин, пір'я птахів, луски риб тощо. Наприклад, накладають невеликі шматочки глини на основну форму, а пальцями і стекою надають їм завершеного вигляду.

Стрічковий спосіб виготовлення виробів полягає в прикладанні стрічки до вже готового dna виробу. Наприклад, щоб зліпити чашку стрічковим способом, треба попередньо з'ясувати з учнями форму, пропорції виробу, визначивши послідовність роботи. Dно ліплять прийомом сплющування. Правильність форми глиняного dna уточнюють і вирівнюють стекою й пальцями. Потім виготовляють стінки чашки, які ліплять прийомом розплескування валика, довжина якого дорівнює довжині кола dna. Підготовлений валик кладуть на дошку й розплескують рукою до потрібної ширини, яка і становитиме висоту чашки. Стрічкоподібну форму приєднують до країв dna, замазуючи зсередини і ззовні. Завершується ліплення чашки виготовленням ручки і згладжуванням поверхні пальцем.

Як же відбувається **процес ліплення**? Довколишні предмети виготовляються з натури або по пам'яті. Щоб виліпити виріб, потрібно його дослідити – обстежити оком і рукою, дотиком учні вивчають просторові ознаки предмета (об'єм, форму, фактуру тощо). І. Сеченов називав руку «щупальцем» і підкреслював важливість обмацувальних рухів рук і очей у чуттєвому пізнанні форм. Рука повніше, ніж око, відчуває кути, випуклості, заглиблення предметів; завдяки

Фото 1

Фото 2

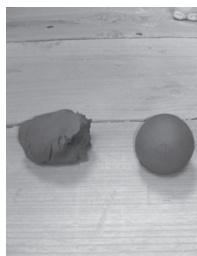

Фото 3

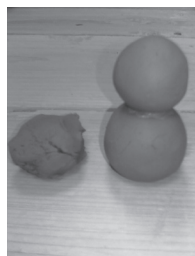

Фото 4

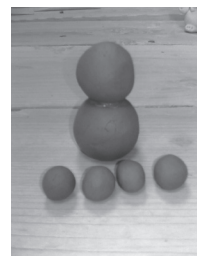

Фото 5

Фото 6

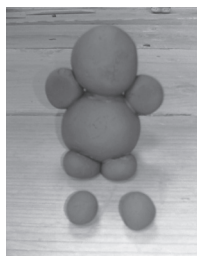

Фото 7

Фото 8

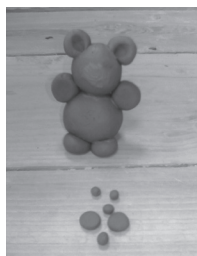

Фото 9

Фото 10

Фото 11

Фото 12

їй очі навчаються об'ємного бачення. Отже, школярі мають вивчити конструктивну будову предмета й розкласти його на окремі частини, визначивши форму, об'єм за допомогою дотикового і зорового сприйняття.

Окрім предметів довкілля, учні із задоволенням ліплять стилізовані народні іграшки, анімалістичну скульптуру тощо. Натура, яка використовується на занятті з ліплення, має бути виразною та відображати індивідуальні особливості зовнішнього вигляду тварини (форму тулуба, голови, лап, фактуру) з характерними рисами (хитра, добродушна, зла). Іграшки повинні мати естетичний вигляд і різну позу (стояти, лежати, бігти, сидіти, підкрадатися, спати).

Виліплені вироби прикрашають у різний спосіб. Ангоб – кольорова глина, яка використовується в технології художньої кераміки. Ангоби виготовляють з глини і води. Глина ангобних кольорів буває білою, червоною, жовтою, синьою, зеленою, коричневою і чорною. Білий ангоб готують із білої часов'ярської глини, доведеної до консистенції сметани. Для одержання світліших тонів домішують крейду. Синій, зелений, коричневий, чорний кольори ангобу отримують додаванням до білого спеціальних барвників. Червоний колір виготовляють з природної глини – червінки, а жовтий – з природної жовтої глини.

Оздоблення виробу. На підв'ялену глиняну поверхню виробу ангоб наносять пензлем. Роблять це кілька разів доти, доки ангоб повністю не покриє всю поверхню виробу. Потрібно пам'ятати: перед нанесенням ангобу виріб потрібно підв'ялити. Підвищена вологість призводить до розкисання виробів. Нанесення ж ангобу на сухі та напівсухі поверхні стінок може спричинити відшаровування його під час сушіння та випалу. Надмірно розбавлений водою ангоб лягає затонким шаром і не дає бажаного кольору, а дуже густий – нерівномірно покриває поверхню.

Пропонуємо виготовлення скульптури малих форм у вигляді алгоритмів, які легко відтворюються учнями основної школи.

Ліплення ведмедика з 15 кульок (фото 1-12)

1. Готуємо глину до роботи – перемішуємо, перебиваємо.
2. Розділяємо шматок глини на дві рівні частини.
3. Одну частину скочуємо в кульку – це тулуб ведмедика.
4. Другу частину ділимо ще на дві частини: з однієї скочуємо кульку – це голова й прикріплюємо її до тулуба за допомогою рідкої керамічної маси.
5. Від частинки глини, що залишилась, відділяємо чотири однакових шматочки та скочуємо менші кульки – це лапи тваринки.

6. Сформовані лапи трошки розплющуємо і прикріплюємо до тулуба у верхній його частині.

7. Дві інші кульки – нижні лапи – прикріплюємо внизу тулуба.

8. Відділяємо від шматка глини ще дві маленькі частинки, скочуємо з них кульки – це вушка ведмедика. Розплющуємо кульки і прикріплюємо їх до голови ведмедика.

9. Ліпимо мордочку ведмедика, яка складається з двох більших кульок (щічки) і чотирьох маленьких (ротик, носик, два очка).

10. Прикріплюємо готові деталі до голови.

11. За допомогою загостреного стека декоруємо мордочку.

12. Додаємо декоративні деталі (метелик, чубчик, хвостик, кігтики).

Сушимо ведмедика й отримуємо готовий виріб.

Формування вазочки на гончарному крузі (фото 13-24)

1. Розміщуємо колобок гончарної маси в центрі круга.
2. Центруємо колобок маси чітко по центру круга.
3. Зміцнюємо текстуру гончарної маси (опускаємо, піднімаємо масу 6–7 разів).
4. Опускаємо масу й намічаємо місце формування порожнини.
5. За допомогою великих пальців

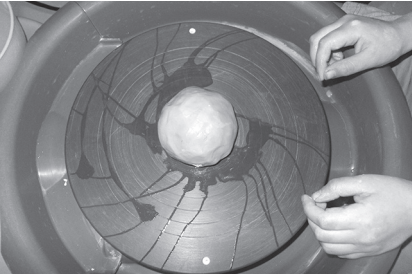

Фото 13

Фото 18

Фото 23

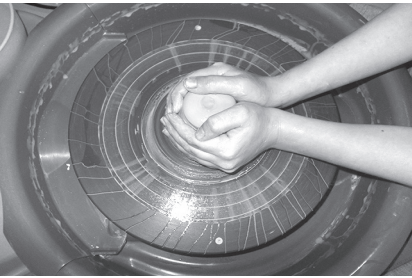

Фото 14

Фото 19

Фото 24

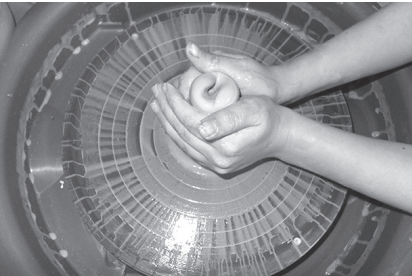

Фото 15

Фото 20

формуємо порожнину та дно гончарного виробу.

6. Затискаючи масу між пальцями рук, формуємо циліндр з однаковою товщиною стінки по всій висоті.

7. Починаємо формування вази, зрізаємо зайву масу.

8. Формуємо горlichko вази, стискаючи масу пальцями, витягуємо вінчик.

9. Формуємо денце вази, використовуючи гончарний ніж.

10. Наносимо нескладний декор.

11. Зрізаємо вазу з гончарного круга за допомогою струни.

12. Демонструємо зроблену вазочку.

Виконання декоративного панно «Чарівний метелик» (фото 25-36)

1. Готуємо шаблон, керамічну масу, качалку для розкачування пласта з глини.

2. Розкачуємо пласт однакової товщини по всьому об'єму.

3. Накладаємо шаблон і вирізаємо метелика, використовуючи гончарний ніж.

4. Прибираємо зайву масу та підправляємо краї.

5. Загладжуємо поверхню метелика.

6. Наносимо ажурний декор, використовуючи спеціальні інструменти.

7. Наносимо рельєфний декор.

8. Підкреслюємо ажур, використовуючи загострений стек.

Фото 16

Фото 21

Фото 17

Фото 22

Фото 25

Фото 26

Фото 27

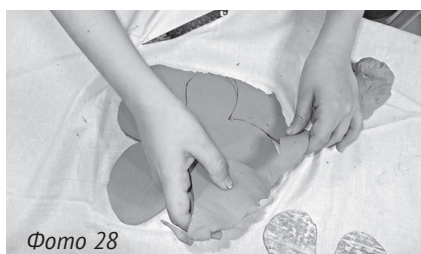

Фото 28

Фото 29

Фото 30

Фото 31

Фото 32

Фото 33

Фото 34

Фото 35

Фото 36

9. Оздоблюємо краї крилець спеціальним округлим стеклом.

10. Накладаємо тулуб і очки метелика.

11. Готового метелика залишаємо для підв'ялення.

12. Демонструємо закінчений виріб.

Висновки. Уроки ліплення в основній школі мають значний потенціал – навчальний, виховний, розвивальний, творчий, арт-терапевтичний тощо у становленні особистості школярів. У процесі ліплення формується творче ставлення до навколишнього світу, розвиваються розумові й естетичні складові особистості, розширюється мистецький кругозір, розвиваються художньо-творчі здібності та інші особистісні якості учнів. З метою ефективного навчання вихованців учитель має оволодіти теоретичним матеріалом, методикою організації і проведення занять, технологічними прийомами і способами ліплення, враховувати специфіку занять, домірно поєднуючи набуття учнями практичних навичок, умінь з розвитком їхніх художньо-творчих здібностей.

Подальшого опрацювання потребує методика створення учнями образу людини, розробки технології виготовлення вихованцями складних скульптурних композицій на базі загальноосвітніх шкіл і закладів позашкільної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Казакова И. С. Учимся рисовать и лепить животных / И.С. Казакова – М. : Чистые пруды, 2006. – 32 с.

2. Конышева Н. М. Лепка в начальных классах: Книга для учителя. Из опыта работы. – М. : Просвещение, 1985. – 80 с.

REFERENCES

1. Kazakova, I. S. (2006). *Uchimsia risovat i lepit zhivotnykh* [Learn to draw and sculpt animals]. Moscow: Chistye prudy.

2. Konyshova, N. M. (1985). *Lepka v nachalnykh klassakh* [Sculpture in primary school]. Moscow: Prosveshchenie.

Стаття надійшла до редакції 07.06.2016 р.